

Een vroege Van Gogh voor Het Noordbrabants Museum

Het verhaal van een ambitieuze aankoop

Collse watermolen

Vincent van Gogh

1884. Olieverf op doek, 60,5 x 80 cm

Bijdrage: € 200.000, waarvan € 50.000 uit het Alida Fonds en € 32.200 uit Jheronimus Fonds

HET NOORDBRABANTS MUSEUM,
DEN BOSCH

Vincent van Goghs *Collse watermolen* is verworven met steun van de Vereniging Rembrandt, mede dankzij haar Alida Fonds en haar Jheronimus Fonds, het legaat H.M.J. van Oppenraaij, provincie Noord-Brabant en het Mondriaan Fonds

Je moet het maar durven, als middelgroot museum: de ambitie uitspreken om een schilderij van Vincent van Gogh aan te kopen voor de collectie. Het Noordbrabants Museum deed dat in zijn collectieplan, want het wilde graag beter laten zien hoe de in Brabant geboren en getogen schilder zich in zijn eerste jaren als kunstenaar ontwikkelde. Eind 2017 kwam er een vroege Van Gogh op de markt die perfect in de opstelling zou passen. Maar waar haal je in korte tijd drie miljoen euro vandaan? Conservator Helewise Berger vertelt over de grootste aankoop uit de geschiedenis van het museum.

Het aantal Brabantse schilderijen van Van Gogh dat zich in privéverzamelingen bevindt en nog op de markt kan komen, is gering. Daarvan zijn slechts enkele artistiek of topografisch interessant. Als Van Goghconservator in Het Noordbrabants Museum houd je die graag in het vizier. In oktober 2017 werd ik door collega's van het Van Gogh Museum geïnformeerd dat een schilderij uit zijn Brabantse periode bij hen op zicht was om de authenticiteit vast te stellen. Het betrof de *Collse watermolen* uit 1884, een schilderij dat in 1967 door Samuel en Ethel LeFrak uit New York is gekocht en sindsdien in de familie was gebleven. Het werk zou de week daarna opnieuw de oceaan oversteken om bij Sotheby's New York te worden geveild.

Uiteraard hebben we van de gelegenheid gebruik gemaakt om het stuk in Amsterdam te gaan bekijken. Ons hoofd collectie en presentatie Geertje Jacobs en ik bekeken het samen met de collega's van het Van Gogh Museum en keerden enthousiast terug naar Den Bosch, waar het niet moeilijk bleek onze directeur Charles de Mooij voor het schilderij te interesseren. Voor hem volstond het niet om naar Amsterdam te reizen, want het werk was inmiddels al naar New York. Hij moest het dus achterna – een Van Gogh koop je immers niet zomaar. Al snel werd besloten dat alles op alles gezet moest worden om dit schilderij te verwerven. Er was echter maar weinig tijd om de benodigde middelen bijeen te brengen.

EEN LEGAAT UIT 1999

Besloten werd om een in 1999 door mevrouw H.M.J. van Oppenraaij aan het museum toegekend legaat aan te wenden: dit legaat was al die jaren bewaard voor een bijzondere aankoop. En dit werk kon zeker als zodanig worden aangemerkt! Inclusief een aanvulling uit het eigen aankoopfonds beschikte het museum daarmee over één miljoen euro. Met een adhesiebetuiging van het Van Gogh Museum dienden wij vervolgens bij de provincie Noord-Brabant een verzoek in tot ondersteuning. Ook de provincie zag het als een buitenkans voor Brabant en honoreerde ons verzoek door een genereus bedrag van anderhalf miljoen euro bij te dragen. Gezien de richtprijs van twee à drie miljoen dollar en met de kennis dat de prijs ook voor het vroege werk van Van Gogh aanzienlijk kan doorschieten, was de veilige zone echter nog niet bereikt. De steun van de Vereniging Rembrandt, mede dankzij haar Alida Fonds

en haar Jheronimus Fonds, en van het Mondriaan Fonds vormde de laatste belangrijke schakel in de financiering. Dankzij de collegialiteit van het Van Gogh Museum en met de bijdragen van genoemde financiers kon in een tijdsbestek van enkele weken de kostbaarste aankoop in de geschiedenis van Het Noordbrabants Museum worden gerealiseerd. In de nacht van 14 op 15 november bood Charles de Mooij telefonisch mee – en met succes. Hiermee werd de collectie van Het Noordbrabants Museum verrijkt met een in meerdere opzichten interessante en opmerkelijke Van Gogh.

VAN GOGHS WATERMOLENS

Vincent van Gogh woonde vanaf december 1883 bijna twee jaar in Nuenen. Hij interesseerde zich voor de weergave van mensen aan het werk en voor de natuur, zoals bij dit landschap met watermolen. In de omgeving van Nuenen vond Van Gogh drie watermolens die zijn aandacht trokken: de Collse, de Opwettense en de Gennepwatermolen. Hij vereeuwigde ze in vier schilderijen. De Gennep molen legde hij twee keer vast: één keer in zijn geheel en één keer een detail van de molen, namelijk de raderen. Het laatstgenoemde werk behoort tot de collectie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en is in langdurig bruikleen gegeven aan Het Noordbrabants Museum.

Collse watermolen is het eerste schilderij dat Van Gogh maakte in zijn reeks van vier watermolens. Hij schilderde deze molen in mei 1884, de andere pas in de herfst van dat jaar. Net als het schilderij van de gehele Gennepwatermolen (Museo Thyssen-Bornemisza, Madrid) gaat het om een watermolen in een landschap en is het een uitgewerkt schilderij met een relatief groot formaat. In vergelijking met de andere schilderijen in de reeks en binnen Van Goghs Brabantse oeuvre is *Collse watermolen* een zonnig en kleurrijk landschap. Van Gogh schilderde de watermolen in werking: het

Raderen van de Gennepwatermolen
 Vincent van Gogh
 1884. Olieverf op doek,
 61,5 x 80,5 cm
 RIJKSDIENST VOOR HET
 CULTUREEL ERFGOED
 (uitgeleend aan Het
 Noordbrabants Museum,
 's-Hertogenbosch)

De Collse watermolen bij Nuënen

Foto: Van Gogh Brabant

water druïpt van het linker rad af. Hoewel hij geen figuren toevoegde aan de voorstelling, roept de werkende molen een sfeer op van bedrijvigheid.

BREDERE SCOPE

Over het schilderen van deze voorstelling schreef Van Gogh aan zijn schildersvriend Anthon van Rappard: ‘Sedert Uw vertrek heb ik gewerkt aan een Watermolen [...]’t Is een dito geval als de twee andere watermolens die we zamen bezochten doch met twee roode daken en dat men vlak van voren ziet – met populieren er om heen. Zal in den herfst superbe zijn.’ (brief 448, ca. 29 mei 1884). De Collse watermolen lag op loopafstand van Van Goghs woning in Nuënen. Deze watermolen, gelegen tussen Eindhoven en Nuënen, bestaat nog steeds. De huidige aanblik van de molen is in grote lijnen hetzelfde als in de tijd van Van Gogh.

Zowel binnen de collectie als binnen het tentoonstellingsbeleid neemt Van Gogh als beroemde Brabantse kunstenaar in Het Noordbrabants Museum een belangrijke plaats in. Het museum besteedt expliciet aandacht aan zijn Brabantse periode. Dankzij een aantal bruiklenen kan het met de jongste aanwinst tien schilderijen en een aquarel presenteren, waarvan naast de *Collse watermolen* het schilderij *Spittende boerin* uit de zomer van 1885 en de aquarel *Tuin van de pastorie te Nuënen* uit oktober-november 1885 eigen bezit zijn. Ook het laatstgenoemde werk werd recent verworven, namelijk eind 2016.

In de presentatie is *Collse watermolen* het vroegste schilderij en representeert het de eerste helft van 1884, binnen Van Goghs vroege periode een belangrijke fase die nog niet in de collectie was vertegenwoordigd.

Daarmee tonen we een bredere scope voor het verhaal van Van Gogh in Brabant en kunnen we zijn artistieke ontwikkeling beter aan de bezoekers laten zien. Bovendien vormt een geschilderd landschap in eigendom een mooie aanvulling op de figuurstudie *Spittende boerin*. Op zaal hangt *Collse watermolen* naast *Raderen van de Genneper watermolen*. Niet alleen in de benadering van het motief, maar ook in het kleurgebruik onderscheiden de schilderijen zich van elkaar. Het zonnige landschap van de Collse watermolen vormt een helder accent in de Van Goghcollectie van Het Noordbrabants Museum, waar het definitief een thuis heeft gekregen♦

Helewise Berger
Conservator

De nieuwe aanwinst op zaal

Zaalfoto en foto op p. 28: Peter Cox, Eindhoven